

KIRSAL YERLEŞİM TEKNİĞİ DERSİ

Doç. Dr. Havva Eylem POLAT

5. HAFTA

KIRSAL YERLEŞİMLER VE ÖZELLİKLERİ

5. HAFTA

Yerleşimler; sosyolojik, ekonomik, fiziksel yapı ve yönetimsel özelliklerine göre, genellikle *kırsal* ve *kentsel* yerleşimler olarak sınıflandırılırlar.

Kırsal yerleşimler; kendilerine özgü kültürü, değer yargıları, fiziksel görünümleri, durağan toplumsal yapıları, kuvvetli dayanışmaları ve ekonomik faaliyetleri ile kentsel yerleşimlerden ayrılırlar.

Kentsel yerleşimler ise; endüstri, ticaret, eğitim, sağlık, sosyal faaliyetlerin toplandığı, etkili merkezleşme ve örgütlenme düzeninin kurulduğu yerlerdir.

KIRSAL YERLEŞİMLER

Kırsal yerleşimler; kırsal alan üzerinde kurulmuş, geçimini çoğunlukla tarımsal üretimden sağlayan ve kent nüfusuna göre daha az nüfusu olan yerleŐimlerdir.

Kırsal yerleşimler, yönetsel özelliklerine göre ***köy*** ve ***köy altı*** yerleşimler olarak iki gruba ayrılır.

Köy altı yerleşimler ise ***basit*** ve ***karmaşık*** olmak üzere sınıflandırılabilir.

KIRSAL YERLEŞİMLER

Basit köy altı yerleşimleri **tek ev ve eklentisiyle** başlar, **yerleşim kümesi** ve **mahalle** ile son bulur.

Karmaşık köy altı yerleşimleri ise **mahalle** ve benzerleri (**kom, oba, mezra**) ile başlar **köy** yerleşimine kadar devam eder.

Komlar, ülkemizde Doğu Anadolu Bölgesi'nin yüksek kesimlerinde sıklıkla görölmektedir. Oba biçimindeki yerleşimlere günümüzde az rastlansa da İç Anadolu, Ege, Akdeniz ve Marmara Bölgeleri'nde zaman zaman görölmektedir. Mezra yerleşimleri çoğunlukla Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu ve Karadeniz Bölgeleri'nde dağların yüksek bölgelerindeki düz ve düze yakın arazilerde görölmektedir.

KIRSAL YERLEŞİMLER

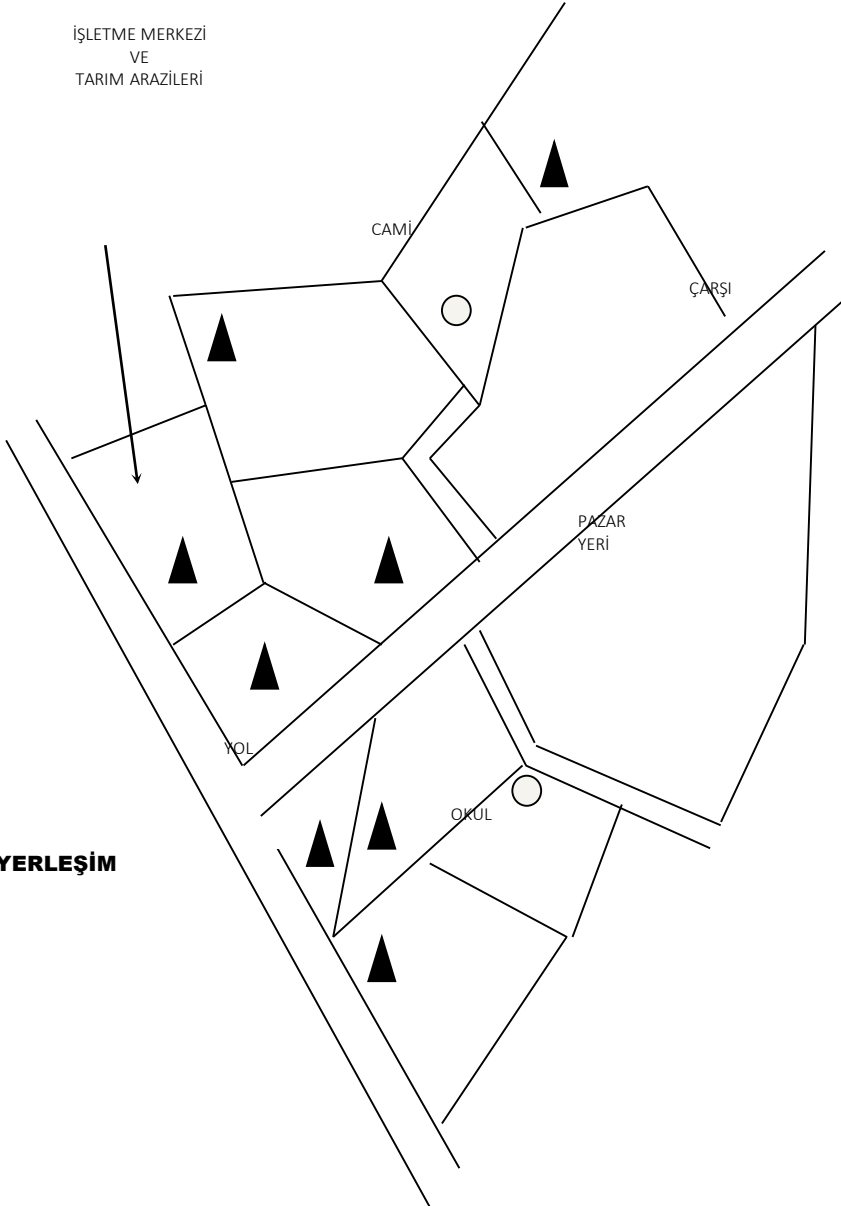
Tarım işletmeleri ve diğer yapıların yerleşim alanında oluŐturdukları Şekil ***yerleşim Őekli*** veya ***yerleşim deseni*** olarak adlandırılır. Toprak verimliliği, tarımda kullanılan teknolojiler, arazilerin mülkiyete göre dağılımı ve Őekli, nüfus büyüklüğü, iklim, jeolojik yapı, ekonomik faaliyetlerin türü ve gelişmesi yerleşim desenine etkili faktörlerdir.

Kırsal yerleşimler, yerleşim desenlerine göre, ***dağınık kırsal yerleşimler*** ve ***toplulu kırsal yerleşimler*** olmak üzere iki ana grupta toplanmaktadır. Yerleşim deseni işletme merkezi ile tarım arazisi arasındaki uzaklıklara göre farklılık göstermektedir.

DAĞINIK YERLEŞİM

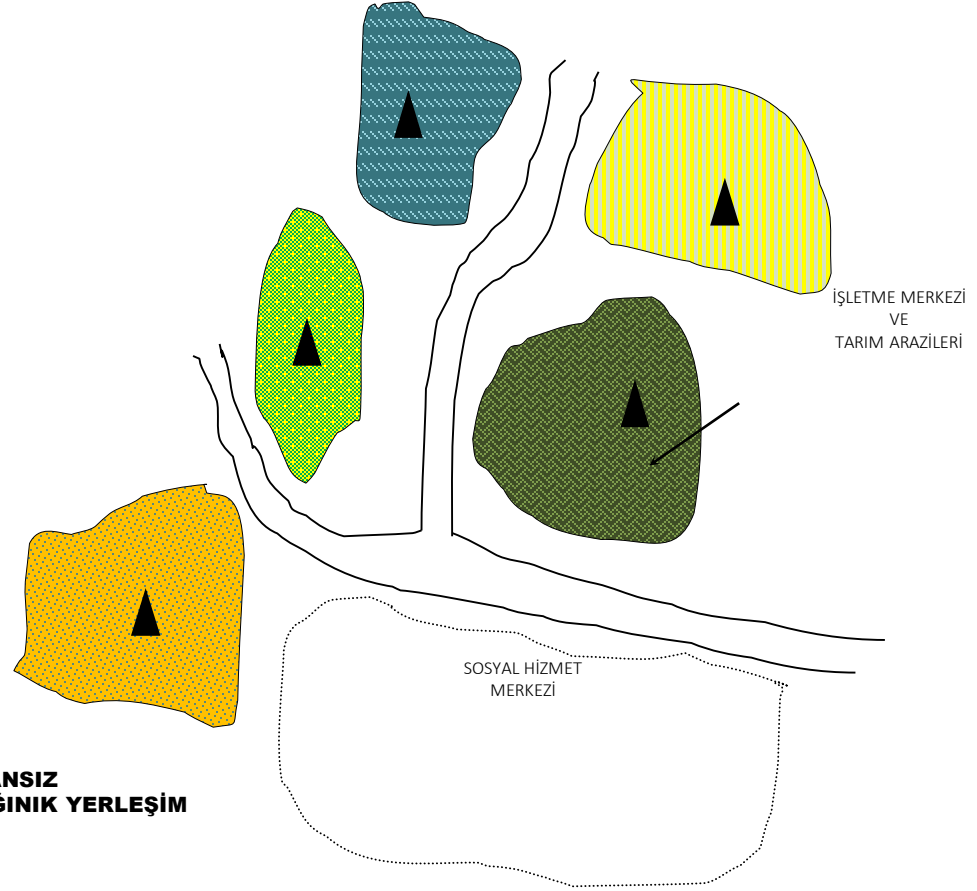
Dağınık yerleşimlerde işletme merkezi, işletme arazisi içindedir. İŞletme merkezleri yerleşim alanının farklı bölümlerine dağılmış durumdadırlar. Dağınık kırsal yerleşimler planlı ve plansız olmak üzere iki gruba ayrılır.

İŞLETME MERKEZİ
VE
TARIM ARAZİLERİ

**PLANLI
DAĞINIK YERLEŞİM**

**PLANSIZ
DAĞINIK YERLEŞİM**

DAĞINIK YERLEŞİMLER

Planlı dağınık yerleşimlerde tarım iŐletmelerinin hizmete ilişkin gereksinimleri yerleşim alanının merkezî yerinde bulunan bir hizmet merkezinden karŐılanır.

Avrupa ve Amerika BirleŐik Devletleri'nde bu tip yerleşimlere rastlanmaktadır. Ülkemizde de doğa yapısı özelliğiyle Karadeniz bölgesinde, polikültür tarımın bir sonucu olarak da Akdeniz ve Ege bölgelerinde görülür.

DAĞINIK YERLEŞİMLER

Planlı dağınık yerleşİmler *büyük çiftlikler* ve *aile işletmeleri* biçiminde olmak üzere iki alt grupta toplanır.

Büyük çiftlikler şeklindeki yerleşİmlerde bütünüyle ticari amaçlı büyük işletmeler yerleşİm alanına dağılmıŐ durumdadırlar. Bu tip çiftliklerde sürekli işçiye gereksinim duyulur. Tarımda son teknolojiler kullanılır.

Aile işletmeleri biçimindeki yerleşİmlerde ise, yalnızca aile işgücü ile tarımsal faaliyetler yürütülür. Yaşam standardı büyük çiftliklere göre daha düşüktür. Her iki yerleşİm türünde de işletmeler arası uzaklık çok fazladır. Bu nedenle komşuluk ilişkileri iyi gelişmemiŐtir. Uzun yol ağına, elektrik, su ve atık su iletim tesislerine gereksinim olduğundan altyapı hizmetleri pahalıdır.

DAĞINIK YERLEŞİMLER

Plansız dağınık yerleşimleri oluŐturan tarım işletmeleri küçük kümelenmeler Őeklinde yerleşim alanına dađılmıŐlardır. Dağ köyleri, orman köyleri ve köy altı yerleşim grupları bu yerleşim türüne örnek olarak verilebilirler. Bu tip yerleşimlerde nüfus oldukça az ve dağınık olduğundan altyapı ve diğer kamusal hizmetlerin maliyeti çok yüksek olmaktadır. Sosyal ve yönetimsel açıdan küçük toplulukların sorunlarını çözmede zorluklarla karŐılaŐılmaktadır.

PLANSIZ DAĞINIK YERLEŞİMLERİN ZORLUKLARI

Kaynak sıkıntısı ve önceliğin daha büyük ve planlı yerleşimlere verilmesi bir dezavantaj olmaktadır.

Yerleşim geliŐigüzel dağıldığından güvenlik sorunu tam anlamıyla çözülememektedir.

Ürün değerlendirme ve pazarlama sıkıntıları ortaya çıkmaktadır. Kazancın düşük olması büyük kentlere göçleri hızlandırmaktadır.

Tarımsal teknolojinin kullanılması kısıtlı olmaktadır.

Yerleşim yerlerinin uygun olmaması nedeniyle, doğal afetlere karşı korunma düzeyi düşüktür.

TOPLU YERLEŞİMLER

Toplu yerleşim deseninde işletme merkezleri birbirine çok yakın olup, belirli bir hizmet merkezi etrafında toplanmışlardır. Tarımsal araziler ise işletme merkezinden ayrı ve yerleşim yapılarının bulunduğu alandan uzaktadır. Bu tip yerleşimler *geleneksel* ve *planlı* olmak üzere iki alt gruba ayrılabilir.

TOPLU YERLEŞİMLER

Geleneksel toplu yerleşimler, kırsal bölge halkının tarihi gelişimi içerisinde kendiliğinden oluşmuş bir yerleşim desendir. Bu yerleşimlerin şekillenmesinde su temini, emniyet, ulaşım, toplum halinde yaşama gibi etmenler etkili olmuştur. Geleneksel toplu yerleşimlerde arazi parçalı, miras nedeniyle küçülmüş ve dağınık olduğundan alet-makine kullanımı güç ve tarımsal ulaşım masrafları yüksektir. Planlı yerleşimde ise altyapı hizmetleri yeterli olduğundan tarımsal üretimde son teknolojilerin kullanımı ve ekonomik verimlilik yüksektir.

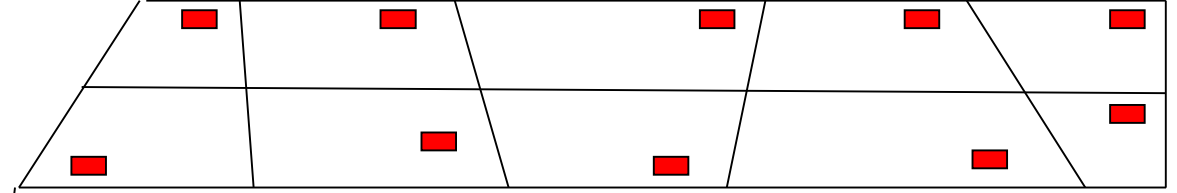
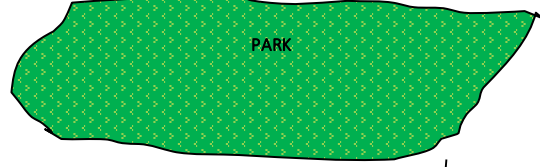
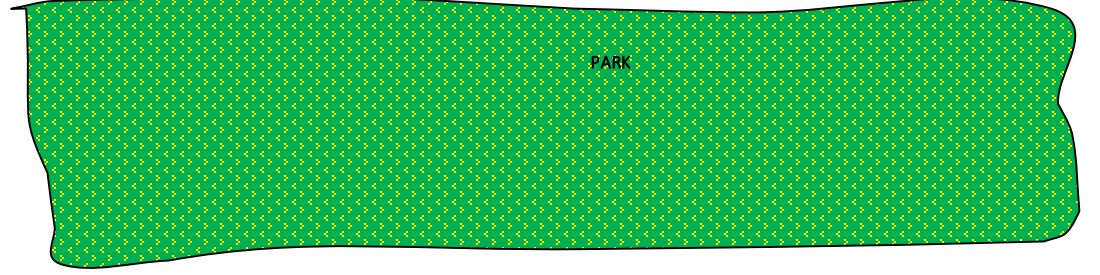
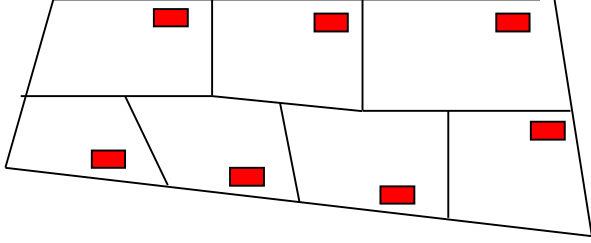
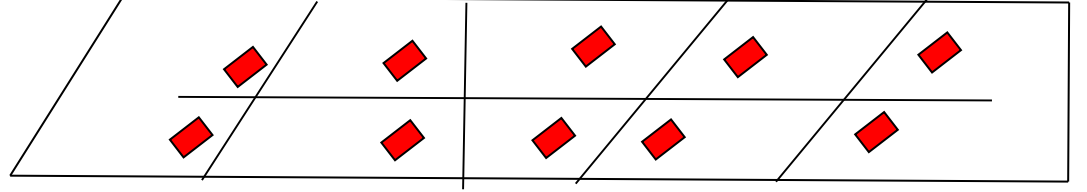
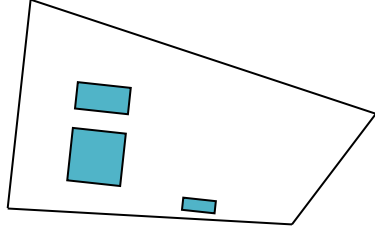
TOPLU YERLEŞİMLER

Planlı toplu yerleşimler ise geleneksel yerleşimlerde karşılaşılan sorunların çözülebilmesi için yerleşim düzenlemesine duyulan gereksinimden ortaya çıkmıştır. Yerleşim düzenlemesinde amaç, insan ve çevre arasında uygun bir sosyo-ekonomik dengenin oluşturulmasıdır. Tarımsal alanlar, arazi toplulaştırma ilkelerine göre düzgün şekilli tarla parsellerine ayrıldığından, sulama ve drenaj gibi tarla içi geliştirme hizmetlerinin randımanı yüksek olmaktadır. Böylece bitkisel üretimden alınan verim artmaktadır.

TOPLU YERLEŞİMLER

Yerleşim düzenlemesi: Yerleşime ayrılan alanın arazi kullanım özelliklerine göre planlanması ve işletmelerin tarım arazileri ve sosyal hizmet merkezleri ile birlikte bir düzen içerisinde alan üzerinde yerleştirilmesidir.

SOSYAL HİZMET MERKEZİ

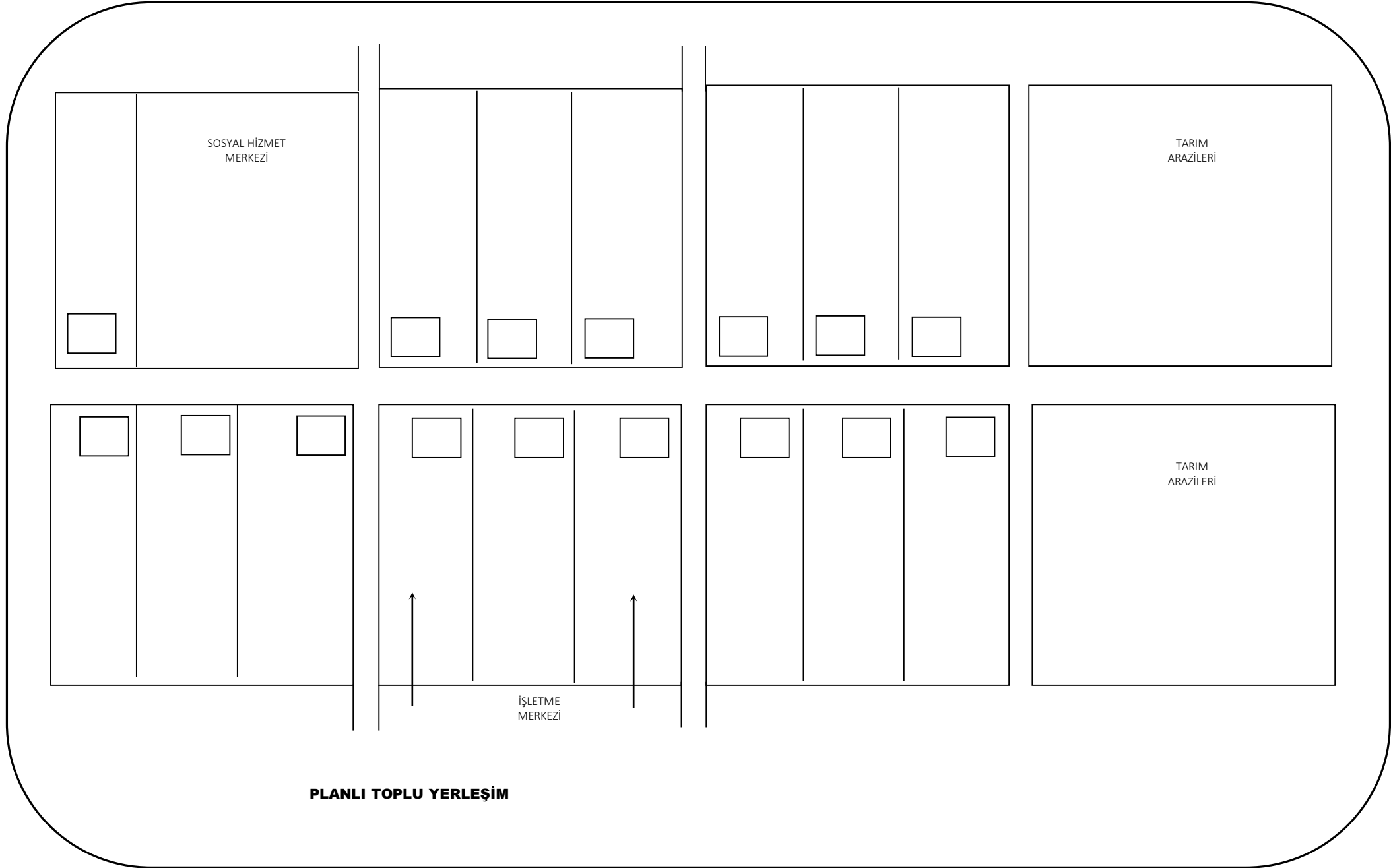
İŞLETME MERKEZİ

TARLALAR

TARLALAR

ANA YOL

GELENEKSEL TOPLU YERLEŞİM

PLANLI TOPLU YERLEŞİM

KIRSAL YERLEŞİMLERİN SORUNLARI

Kırsal yerleşimlerin konum ve dağılımından kaynaklanan sorunlar: Ülkemizde olduğu gibi çoğu ÷lkede de kırsal yerleşimlerin hem sayısı fazladır hem de küçük birimler halinde birbirlerinden uzakta ve elverişsiz yerlerde kurulmuşlardır. Bu nedenle, her yerleşim birimine ayrı ayrı hizmet götürölmesi güç ve pahalıdır. Bu hizmetlerden de verimli olarak yararlanılması mümkün olamamakta ve az sayıda kiŐi yararlandığından donatılar atıl duruma gelmektedir. Hizmetlerden yoksun olan bu toplumların çevreyle olan ilişkileri zayıflamakta, kültürel gelişim ve teknolojik bilgi akımı sağlanamamaktadır. Bunun yanında, az nüfuslu ve dağınık yerleşimlerde üretimin değerlendirilmesi de güç olmaktadır.

KIRSAL YERLEŞİMLERİN SORUNLARI

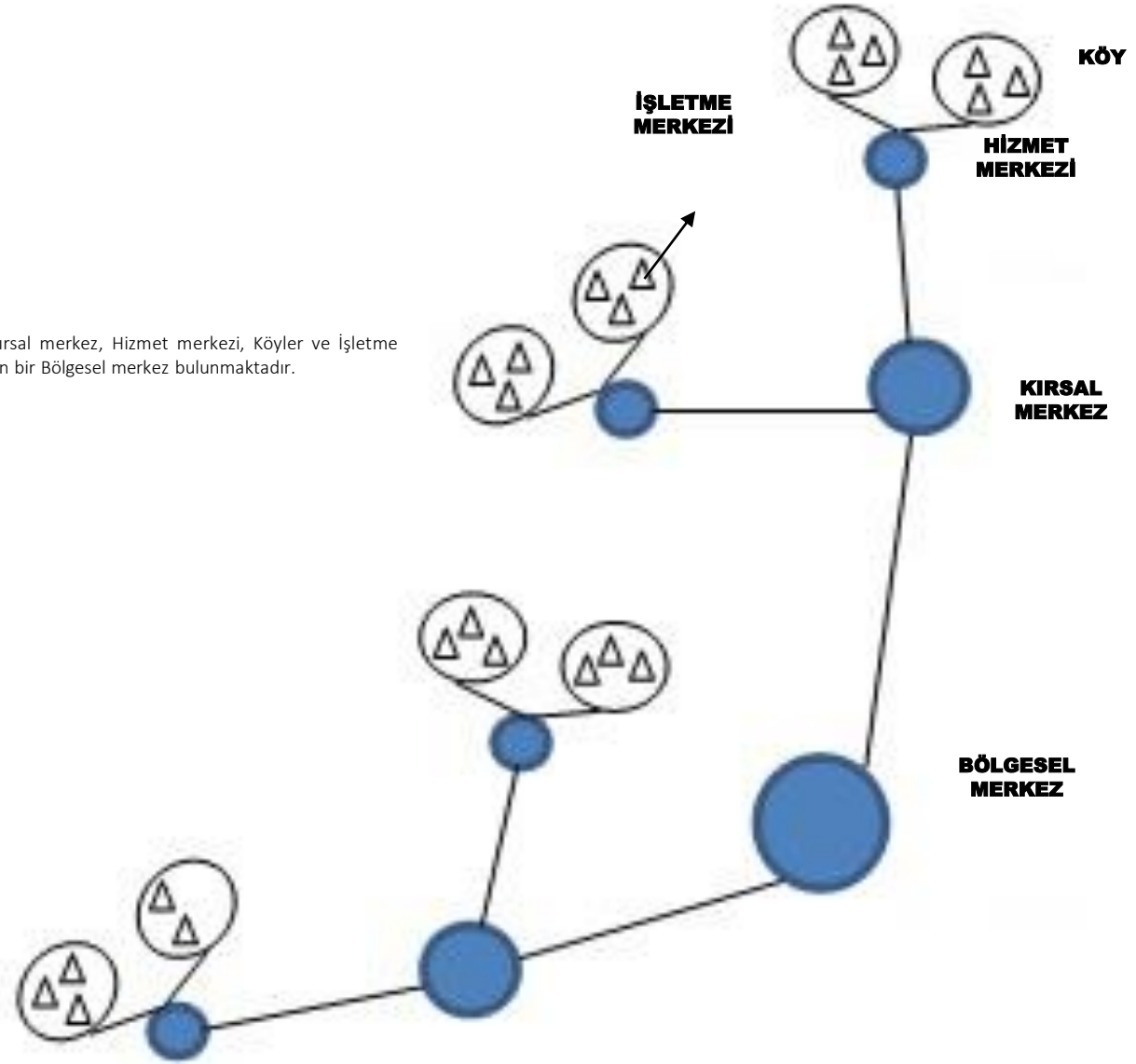
Sosyal ve ekonomik sorunlar: Kırsal kesimin, yeterli sayıda ve olması gereken fonksiyonlara sahip kırsal hizmet merkezleri ile etkin çiftçi organizasyonlarına sahip olmaması, üretime ilişkin teknik sorunlar ile eğitim ve sağlık gibi sosyal alandaki sorunları da beraberinde getirmektedir. Değişik nedenlere bağlı olarak arazi parçalanması, kırsal yerleşimlerde sık görülür. Bu durum, alet ve makine kullanımını olumsuz etkilediği gibi üretimin düşmesine, verimliliğin azalmasına ve sonuçta da çiftçi gelirinin azalmasına neden olmaktadır.

Fiziksel (yapısal) sorunlar: Kırsal yerleşimlerin fiziksel sorunları köy imar durumu, **altyapı tesisleri** ve tarımsal yapılarla ilişkilidir. Kırsal yerleşim düzenlemesi çalışmalarının önemli bir bölümünü altyapı sorunlarının çözümü oluşturur. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde her yerleşim birimine yol, su, elektrik gibi altyapı tesislerinin götürülmesi güç ve pahalıdır. Yerleşimlerin imar planlarının olmaması, tarımsal yapıların kendilerinden beklenen fonksiyonları yerine getirememesi ve işletme merkezinin düzenlenmesinde planlama ilkelerine uyulmaması karşılaşılan diğer sorunlardandır. Özellikle tarımsal yapıların planlanmasındaki eksikler ve hatalar; işgücü, zaman ve ekonomik kayıplara neden olmaktadır. Tarımsal yapıların çok yönlü kullanıma uygun olmaması, yapıların yerleştirilmesinde ve yapı malzemelerinin seçiminde dikkatli davranılmaması, bu hatalardan sayılabilir. Sonuçta, ilk yatırım maliyeti yüksek ancak uygun olmayan yapılar ile tarımsal üretimden beklenen yüksek verim ve gelir elde edilememektedir.

Altyapı tesisleri: Kırsal alanlardaki yerleşimlerde ve tarımsal faaliyetlerde gereksinim duyulan içme ve kullanma suyu ile atık su tesisleri, sulama ve drenaj sistemleri, elektrifikasyon ve ulaşım sistemleri gibi hizmetlerin tümüdür.

Sözü edilen sorunların çözümüne yönelik olarak kırsal bölgelere hizmet sunulurken, kırsal yerleşimler arasında bir örgütlenmenin de oluşturulması gereklidir. Şekil'de bu organizasyon şematik olarak görülmektedir.

Örgütlenme dört farklı düzeyde yapılmaktadır. Kırsal merkez, Hizmet merkezi, Köyler ve İşletme merkezleridir. Tüm bunları etkisi altında bulunduran bir Bölgesel merkez bulunmaktadır.

İşletme merkezi: Kırsal bölgedeki tarımsal uğraşların bir bütün halinde yürütüldüğü en küçük birimleri oluşturur. Kırsal bölgede yapılacak planlama çalışmalarında başarılı olabilmek için planlamanın işletme düzeyine indirilmesi gerekir. Tarım işletmeleri kırsal alanın gelişmesinde en önemli unsurlardır. Tarım işletmeleri, öngörülen yaşam seviyesini, istenilen mekanizasyon düzeyinde ve mevcut aile iş gücü ile gerçekleştirebilmeli ve bu yaşam seviyesinin sürekliliğini güven altına alabilmelidir.

Belirli sayıda tarım işletmelerinden oluşan köy: Büyük bir çoğunluğunu, geçimini tarımdan sağlayan ailelerin oluşturduğu yerleşimler olarak tanımlanır.

Belirli sayıda köy gruplarına hizmet sağlayan kırsal merkez: Bölge düzeyinde sağlıklı bir kırsal toplum yaratmak ancak, köy kalkınması ile gerçekleşir. Köylerimizin çok dağınık ve küçük birimlerden oluşması, kamusal hizmetler ve altyapı tesislerinin pahalıya mal olmasına neden olmaktadır. Bu durum, geleneksel yerleşim düzeninde, her köye hizmetlerin götürülmesini zorlaştırmaktadır. Her köye hizmet götürmek yerine, birkaç köyün gereksinimlerinin tek bir merkezde toplanmasıyla ***Kırsal Merkezler*** oluşturulmuştur. Kırsal merkez, okul, sağlık ocağı, ürün pazarlama tesisleri gibi donatıları içerir.

Tüm kırsal bölgeye hizmet eden bölgesel merkez:

Kırsal merkezler, hizmet ettikleri köyler grubunun bütün gereksinimlerini ve sorunlarını karşılamaya yeterli değildir. Bazı hizmetler için yapılacak yatırım, yararlanacak nüfus belirli bir sayıya ulaşmadıkça ekonomik olmamaktadır. Tam donanımlı hastane, ilköğretimden sonraki eğitim-öğretim merkezleri, kırsal sanayiye dayalı fabrikalar gibi yapılar bu hizmetlere örnek gösterilebilir. Bu nedenle birkaç kırsal merkezin bağlandığı ***Bölgesel Merkezler*** oluşturulur.